

ITALIA LA APUSUL PRIMEI REPUBLICI: LUPTA ÎMPOTRIVA CORUPȚIEI ȘI ASCENSIUNEA LUI SILVIO BERLUSCONI

CEZAR AVRAM*, ROXANA RADU**

Criza partidelor și afirmarea Ligii de Nord

Pe 9 noiembrie 1989, a căzut Zidul Berlinului, eveniment care a reprezentat sfârșitul opoziției între cele două mari blocuri, cel american și cel sovietic, pe scena mondială. În august 1991, URSS s-a destrămat.

După căderea Zidului, secretarul Partidului Comunist Italian (PCI), Achille Occhetto, a inițiat tranziția partidului către social-democrație. PCI s-a desființat pe 3 februarie 1991, lăsând loc Partidului Democratic de Stânga (PDS). Pe 12 decembrie 1991, dintr-o rămășiță a fostului PCI, a luat naștere Partidul Renașterii Comuniste.

În această perioadă, președintele guvernului era Giulio Andreotti, unul dintre componenții triadei care deținea puterea în Italia în cea mai mare parte a anilor 1980 și în primii ani după 1990: așa-numitul CAF, format din Bettino Craxi (secretarul PSI), Andreotti și Arnaldo Forlani, secretarul Democrației Creștine (DC). Și după căderea zidului din Berlin, destrămarea Uniunii Sovietice și desființarea PCI, cele două partide majoritare anti-comuniste, Democrația Creștină (DC) și Partidul Socialist Italian (PSI), rămân sub comandă. Dar alte evenimente sunt destinate să amenințe dominarea lor.

Pe 8 octombrie 1990, un zugrav a descoperit în mod accidental într-un apartament din Milano un jurnal al lui Aldo Moro¹. Documentul conținea acuzații la adresa partidului lui Moro, DC, referitoare la rolul pe care acesta l-a avut în perioada „strategiei de tensiune”; în plus, făcea aluzii la o structură militară anticomunistă și la firul american.

Dezvăluirea a constituit primul pas în descoperirea existenței organizației Gladio. Adevărurile care au ieșit la iveală ulterior l-au implicat în cauză pe Francesco Cossiga, care era sub-secretar al Apărării și, în 1990, președintele republicii. Cossiga a considerat acest episod ca pe o tentativă de atac la persoana sa și de îndepărtare înainte de vreme din funcția pe care o ocupa, astfel că și-a petrecut timpul, în ultima perioadă, la Quirinale, atacând cu

* Prof. univ. dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: avramcezar@yahoo.com

** Conf. univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea din Craiova; Cercetător șt. III, Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: rocxaine@yahoo.com.

¹ M. Braun, *L'Italia da Andreotti a Berlusconi: rivolgenti e prospettive politiche in un paese a rischio*, Milano, Feltrinelli, 1995, p. 106.

violență partidele, înjosindu-le punctual cu diferite declarații filmate de mijloacele de informare în masă².

În plus, Tratatul de la Maastricht, semnat de cele 12 țări membre ale Comunității Europene (printre care și Italia), la 7 februarie 1992, a impus o limită maximă a datoriilor de 60% din PIB și o datorie anuală nu mai mare de 3% din PIB, constrângând Italia care, de regulă, era mult deasupra acestor limite, la strategii financiare de sacrificiu. Puternica presiune fiscală abia a fost de ajuns pentru a plăti dobânzile datoriilor și nu a servit la îmbunătățirea calității serviciului public, care a rămas într-un puternic regres.

În aceste condiții, a crescut mult nemulțumirea populației. Sentimentul a fost exprimat la alegerile regionale din 1990, în timpul cărora DC a suportat pierderi însemnate, PSI a înregistrat o creștere, iar ligile, în special Liga de Nord, au obținut un succes major, mai ales în Lombardia, Liguria, Veneția și Piemonte. Este vorba despre un evident simptom al răspândirii deziluziei, un sentiment care va fi numit „inarestabila maree”³: „Succesul ligilor, al microformațiunilor de partide, este simptomul evident al decăderii actualului aranjament”⁴. În general, „multiplicarea mișcărilor pentru apărarea consumatorilor, pensionarilor, casnicilor, bolnavilor, dependenților de droguri, minorilor, bătrânilor, câinilor vagabonzi exprimă depășirea schemelor clasice ale asocierii politice”⁵.

Sub conducerea lui Umberto Bossi, Liga de Nord, care s-a intitulat „partid al nemulțumiților”, a pus în centrul politicii proprii inducerea unei stări de nemulțumire a poporului față de partide, în primul rând, față de instituții, în al doilea rând. Conotația era puternic regionalistă și secesionistă și critica cheltuielile inutile despre care se discuta în Italia, mai ales în centrul și sudul țării, influențând mai ales categoria lucrătorilor independenți din nord, încolțiți de o presiune fiscală mereu în creștere.

La alegerile legislative din 5 aprilie 1992, creștin-democrații au coborât, pentru prima dată în istoria partidului, sub 30% din voturi. Liga de Nord a obținut 8,7% din voturi (cu cinci ani în urmă obținuse 0,5%), devenind astfel a patra putere electorală după creștin-democrați, PSI a câștigat 13,6% din voturi – în scădere față de anul 1987 și PDS – 16%, în comparație cu 26,6% ai PCI din 1987.

Corupția și decăderea Partidului Socialist Italian

Pierderea puterii electorale de către partidele majoritare a dat naștere unei anchete judiciare vaste asupra raporturilor ilegale din politică și din

² „Președintele Republicii și șeful statului reprezintă unitatea națională”. A se vedea *Costituzione della Repubblica italiana*, articolul 87, alin. 1, disponibil la <http://www.governo.it/Governo/Costituzione/CostituzioneRepubblicaItaliana.pdf> (accesat la 30.06.2015).

³ A se vedea A. Padellaro, *Chi minaccia il presidente*, Milano, Sperling & Kupfer, 1991.

⁴ A se vedea V. Orefice, L. Tivelli, *Titanic Italia. La partitocrazia: storia di un naufragio annunciato*, Torino, Nuova Rai-Eri, 1993, p. 30.

⁵ *Ibidem*, pp. 30-31.

domeniul afacerilor. Într-un cerc virtuos, acțiunea magistraților a dus la ruperea vechii partitocrații.

Ancheta – denumită „Mani Pulite” – a făcut primii pași în februarie 1992. La început, judecătorii de la Procuratura Republicii din Milano au intenționat să aducă la lumină sistemul pentru care administratorii orașului pretindeau regulat plata unei sume de bani la negru de la societățile câștigătoare de licitații pentru serviciile publice. Toate serviciile principale erau cuprinse de corupție – Metropolitana milaneză, firmele de transporturi, clinicile, societatea distribuitoare de gaz, aeroporturile și salubritatea. Au fost arestați oameni de afaceri și exponenți politici din comune și provinciile orașului Milano, chiar dacă acesta se mândrise mult timp cu titlul de „capitală morală a Italiei”. Dar ancheta a luat amploare și, foarte repede, a devenit o afacere națională. Procuratorii Republicii au ajuns cu rapiditate la sediile centrale ale partidelor naționale și ale secretariatelor administrative ale creștin-democraților și ale socialiștilor la care ajung avize de garanție. Au fost scandalizate toate domeniile vieții economice din țară: autostrăzi, construcții și lucrări de întreținere a edificiilor publice, ajutoare către țările din lumea a treia, salubritate, societăți câștigătoare de licitații pentru cantinele școlare, asigurările pentru societățile câștigătoare de licitații publice, autobuze și linii de tramvai, linii de metrou și pasaje feroviare: „În toate cazurile se învârt întotdeauna în corupție foarte mulți bani care îmbracă forma unei impuneri din partea partidelor pe fiecare contract public”⁶.

Munca judecătorilor a adus la lumină criterii ineficiente și antieconomice cu care partidele administrau lucrările publice cu scopul de a obține avantaje pentru ele. Partidul lovit cel mai dur de acțiunea magistraturii a fost cel socialist. Multiplele avize de garanție (legalizate prin art. 369 din Codul de procedură penală), care aveau funcția de a avertiza pe cei care erau supuși la investigații preliminare (adică în faza procesuală în care se adunau elemente necesare pentru formularea unei acuzații) și avizele de arest referitoare la ei au determinat o criză foarte puternică, devenită dramatică în decembrie 1992, când liderului său, Bettino Craxi, îi este adus la cunoștință un cap de acuzare pentru corupție, fals și uz de fals al partidelor.

PSI a obținut la alegerile succesive din 27-28 martie 1992 un procent de 2,2% din voturi pentru Camera Deputaților și s-a desființat în toamna anului 1994.

Cazurile cele mai relevante de corupție au privit PSI și DC și au fost descoperite în cursul anului 1993. Primul caz a privit o sumă imensă de bani (pe care cronicile jurnalistice au catalogat-o drept „la madre di tutte le tangenti” – „mama tuturor corupțiilor”) – 150 de miliarde de euro – pe care Raul Sardini, acționar majoritar la cea mai mare societate chimică italiană, numită *Montedison*, i-a livrat celor apropiați CAF – triada Craxi, Andreotti, Forlani,

⁶ A se vedea M. Braun, *op. cit.*, p. 137.

pentru a vinde Montedison la un preț umflat societății publice ENI. Scandalul Enimont i-a avut ca protagoniști pe Gabriele Cagliari, fostul președinte ENI, care s-a sinucis în închisoarea din Milano, la 20 iulie 1993, și pe Gardini, care, trei zile mai târziu, s-a împușcat în cap în rezidența sa milaneză, pentru a scăpa de arest⁷.

În al doilea rând, scandalul numit „Sanitopoli” l-a implicat pe liberalul Francesco de Lorenzo, ministrul Sănătății, din iulie 1989 până în aprilie 1993, și pe încă doi oameni apropiați lui – creștin-democratul Paulo Cirino Pomicino și socialistul Giulio di Donato. Judecătorii au descoperit că cei trei au încasat miliarde de lire pentru a permite creșterea prețului la medicamente sau introducerea medicamentelor inutile sau chiar dăunătoare. Scandalul a înrăutățit opinia publicului, care s-a dovedit extrem de sensibil în ceea ce privește tema sănătății și a legat corupția de Sanitopoli în cele mai multe cazuri de malpraxis⁸.

Tot în cursul anului 1993, corupția a cuprins și cea de-a treia majoritate a partidelor italiene care au fost implicate în afacerea „Mani Pulite”, cu toate că era străină de guvern și în ciuda încrederii sale în partidul Mani Pulite, ex-PCI, devenit între timp PDS. Lorenzo Panzavolta, manager al unei cooperații, i-a înștiințat pe judecătorii milanezi despre vărsarea unei sume de bani pentru corupție, în valoare de un miliard de lire, de către o societate a grupului Ferruzzi, lui Primo Greganti, „prietenuț G”, membru al PCI, pentru o licitație pentru dizolvarea centrului Enel; Greganti a vărsat banii obținuți ilegal într-un cont elvețian numit „Contul Gabietta”⁹. La 14 septembrie 1995, secretarul național al PDS, Massimo D'Alema, a primit de la înlocuitorul procurorului Carlo Nerdio o informație sigură, fiind la curent, împreună cu ex-secretarul PCI, Achille Occhetto, cu împrumuturile ilegale ale PC, provenite de la organizații de extremă stânga la sfârșitul anilor '80 și începutul anilor 1990.

Masacrul mafiei și decăderea Partidului Creștin-Democrat

Anul 1992 nu este numai anul în care a început ancheta „Mani Pulite”; tot atunci, delict grave au zguduit Italia.

La 12 martie, Mafia l-a ucis, la Palermo, pe eurodeputatul creștin-democrat Salvo Lima, suspectat că ar fi avut raporturi cu criminalitatea organizată siciliană.

La 23 mai, o bombă l-a ucis la Capacci, lângă Palermo, pe judecătorul anti-mafiei, Giovanni Falcone, pe soția sa, Francesca Morvillo, și pe încă trei oameni din gardă, Rocco di Cillo, Vito Schifani și Antonio Montinaro.

Pe 19 iulie, la Palermo, o bombă care conținea 100 de kg Trinitotoluen a ucis un alt judecător al anti-mafiei, Paulo Borsellino, împreună cu cinci agenți ai

⁷ *Ibidem*, pp. 151-153.

⁸ *Ibidem*, p. 153.

⁹ B. Vespa, *Storia d'Italia da Mussolini a Berlusconi: 1943 l'arresto din Duce. 2005 la sfida di Prodi*, Milano, Rai-Eri e Mondadori, 2004, pp. 350-351.

gărzii, Emanueto Loi, Saugustino Catalano, Vincenzo li Muli, Walter Eddie Cosino și Claudio Traina.

De rușinea opiniei publice și datorită declarațiilor numeroșilor vinovați, după aceste masacre au ieșit la lumină relațiile strânse și de lungă durată dintre criminalitatea organizată, prezentă în sudul țării (Camorra, în Campania, Drangheta, în Calabria și Mafia, în Sicilia), și politică; în mod special, a ieșit la lumină rolul important jucat de PCD. Diverși membri ai Mafiei au declarat că organizația lor s-a adresat, în trecut, lui Giulio Andreotti, prin intermediul lui Salvo Lima, pentru a garanta imunitatea Cosei Nostra¹⁰. Capul Mafiei, Pasquale Galasso, a făcut cunoscută existența unor legături foarte strânse între Mafie și creștin-democratul Antonio Gava, ministru de interne între 1988 și 1990, în timpul guvernării lui De Mita și Andreotti VI¹¹.

Andreotti a ajuns în cercul suspectilor din rândul magistraților, prin implicarea sa în delictul P2 și prin relațiile dintre „loja masonică” și Mafie. Numele său s-a făcut auzit în asasinatul jurnalistului Carmino („Mino”) Pecorelli, care a avut loc în cartierul Prati din Roma, la 20 martie 1979, și în cel al prefectului din Palermo, Carlo Alberto Dalla Chiesa, general al carabinieriilor, care a avut loc la 3 septembrie 1982, ambii cunoscând acuzele grave privind legăturile cu mafia înaintate de Moro lui Andreotti în memoriul descoperit în 1990¹².

La 15 ianuarie 1993, după aproape un sfert de secol în care s-a ascuns în vila sa aproape de Palermo, a fost arestat Toto Riina, capul suprem al „cupolei” din Cosa Nostra.

La sfârșitul anului 1993 și începutul lui 1994, în preajma alegerilor din 5 aprilie 1992, în care a obținut doar 29,7% din voturi, minimumul istoric, PDC s-a dizolvat. S-a născut Partidul Popular Italian, condus de Mino Martinazzoli, și Pactul Renașterii Naționale, condus de Mario Segni.

Afirmarea lui Silvio Berlusconi

La începutul anilor 1990, decăderea partidelor italiene de masă (DC, PCI și PSI), care dominaseră scena politică națională pentru o jumătate de secol în perioada primei Republici, a lăsat un mare gol politic în țară. Au încercat să le urmeze organizații care au luat locul vechilor partide (Partidul Popular Italian și Pactul Renașterii Naționale, Partidul Democratic de Stânga și Partidul Renașterii Comuniste) și „Partidul protestelor”, reprezentat de Liga de Nord, mișcare seculară care s-a bucurat în acești ani de o creștere a adeziunilor.

Tot în prima jumătate a anilor 1990 a intrat în arena politică unul dintre cei mai importanți întreprinzători italieni: Silvio Berlusconi¹³: „Nu este ușor a

¹⁰ M. Braun, *op. cit.*, p. 145.

¹¹ *Ibidem*, pp. 145-146.

¹² *Ibidem*, p. 149.

¹³ Silvio Berlusconi s-a născut la 29 septembrie 1936, la Milano, în cartierul Porta Garibaldi, zonă situată în nordul orașului, care constituie calea de acces pentru cei care vin de la

stabili cu precizie când a devenit irezistibilă tentația politică pentru Berlusconi. Se gândea, desigur, de mult timp la ea, convins că o clasă de profesioniști ai puterii, oportuniști și pierde-vară trebuia oricum să se mute de la Palat”¹⁴. Pe 18 aprilie 1993, un referendum propus de Mario Segni a eliminat sistemul electoral proporțional și l-a introdus pe cel majoritar, mai adecvat pentru a avantaja formarea unui adevărat bipolarism și în Italia, asemănător celui prezent în alte țări occidentale și mult diferit de acel „bipartidism imperfect”, dominant în perioada primei Republici.

În anul 1993, au avut loc alegerile administrative în importante orașe, ceea ce a favorizat partidele de stânga. Montanelli și Cervi scriau: „Intoleranța lui Berlusconi pentru strategiile pe care, și în perioada guvernului Ciampi, partidele și guvernele în agonie le-au creat la Roma, a crescut după rezultatul alegerilor administrative din 1993, din care reieșeau în mod evident cele mai bune capacități și cele mai bune posibilități ale partidelor de stânga de a profita de mecanismele majoritare. Din cauza acestei tendințe a electoratului s-a amplificat în Berlusconi teama de câștigarea puterii de către cei pe care îi numea «comuniști»”¹⁵.

Evenimentele din anul 1993 au accelerat și au mărit voința lui Berlusconi de a se implica direct în politică. „Cavalerului” îi era clar că noua lege electorală impunea formarea de coaliții noi. Înfrângerea principalelor partide de guvern, DC și PSI, l-au făcut să se teamă de un succes al Stângii în care el refuza să creadă – presentimentul i-a fost confirmat de rezultatele alegerilor administrative din iunie 1993. Lui Berlusconi îi era teamă de o eventuală victorie a partidelor de stânga pentru că aceasta i se părea clar neliberală și nefastă pentru vitalitatea productivă a țării și pentru înflorirea inițiativelor de afaceri.

Probabil că Giuliano Urbani¹⁶, liberal democrat, a fost primul care l-a apropiat pe Berlusconi de conceperea și punerea la punct a proiectului politic la care „Il Cavaliere” (Cavalerul) se gândea¹⁷. Urbani considera că succesul partidelor de stânga la următoarele alegeri administrative nu trebuia

Monza la Brianza. Familia sa locuia într-o zonă rezidențială, pe strada Volturmo. Silvio e primul copil al lui Luigi Berlusconi și al Rosei Bossi care, după el, au mai avut alți doi copii – Maria Antonietta (1943) și Paolo (1949). Familia lui Berlusconi aparținea micii burghezii: mama – născută la Milano, în 1911 (decedată în februarie 2008), fostă secretară la Pirelli înainte de a deveni mamă; tatăl – născut la Saronno, în 1908 (mort în 1989), funcționar al băncii Rosini, instituție familială de credit din Milano. A se vedea M. Gambino, *Il cavaliere B. Chi è e che cosa vuole l'uomo che sogna di cambiare l'Italia*, Lecce, Manni, 2001, p. 18.

¹⁴ A se vedea I. Montanelli, M. Cervi, *L'Italia di Berlusconi: 1993-1995*, Milano, Rizzoli, 1995, pp. 31-32.

¹⁵ *Ibidem*, p. 32.

¹⁶ Urbani este autor a numeroase cărți, printre care G. Urbani, *La politica per tutti: una guida ai segreti della politica, ai suoi vizi e alle sue virtù*, Mondadori, Milano, 1994; G. Urbani, *L'Italia din buogoverno*, Milano, Sperling & Kupfer, 1994.

¹⁷ I. Montanelli, M. Cervi, *op. cit.*, p. 34.

supraestimat, cu condiția ca forțele moderate să utilizeze mai bine dispozițiile noului mecanism electoral: „În vechiul sistem proporțional – spunea Urbani – contau marile partide. În sistemul proporțional contează persoanele care trebuie să se confrunte în fiecare circumscripție. Pentru a contracara dominația stângii era suficient ca un pol moderat să prezinte persoane respectabile, cu o puternică legătură locală”¹⁸.

Pe 22 iunie 1993, Urbani a vorbit despre ideile sale cu senatorul pe viață Gianni Agnelli, iar acesta l-a sfătuit să i le spună lui Berlusconi. În timpul unei cine între Berlusconi și Agnelli, care are loc la sfârșitul lui septembrie la vila președintelui de la Fiat, pe colina torineză, Agnelli a declarat: „Dacă Berlusconi câștigă, vor câștiga oamenii de afaceri. Dacă pierde, va pierde doar el”¹⁹. Votul lui Agnelli în Senat, împreună cu votul celorlalți doi senatori pe viață, cei doi președinți ai Republicii, Giovanni Leone și Francesco Cossiga, a fost determinant, în 1994, pentru nașterea primului guvern Berlusconi.

De ce neapărat Berlusconi? Bruno Vespa observa că, deși conducea al doilea concern privat italian după Fiat, încă din anii ‘90, Il Cavaliere nu era încă admis în „lumea bună” a industriei; ca un bun „self-made man”, era chiar considerat un parvenit, un îmbogățit, din cauza originii sale de mic burghez. Cu toate acestea, el era, desigur, cel mai bun om de afaceri apărut în Italia în ultimele decenii și cel mai bun stăpânitor al celor mai recente tehnici comunicative și de marketing²⁰.

Întâlnirea dintre Urbani și Berlusconi a avut loc pe 30 iunie, la vila San Martino, la Arcore, în Brianza: „Ideile pe care Urbani i le expune erau sigur, sau cel puțin în parte, idei la care Cavaliere deja meditase”²¹.

Dinamismul lui Berlusconi a pus rapid în mișcare mașina organizatorică pentru crearea noii mișcări politice. Roluri importante au fost atribuite celor două personaje apropiate lui Berlusconi, Gianni Pilo și Marcello Dell’Utri.

Conform unor sondaje de opinie desfășurate de către două institute de statistică – Sofres (francez) și Abacus (italian) –, italienii nu aveau încredere în contextul politic, doreau alegeri anticipate, sperau într-o clasă conducătoare formată din persoane neimplicate anterior în viața publică și neglijau urmările noii legi electorale²².

Cel mai important lucru care s-a produs a fost disponibilitatea majorității electoratului de a sprijini o inițiativă politică moderată, cu condiția de a nu fi condusă de DC²³. În climatul fierbinte din 1993, în rândurile unei populații

¹⁸ A se vedea B. Vespa, *1989-2000. Dieci anni che hanno sconvolto l’Italia*, Milano, Rai, Eri e Mondadori, 1999, p. 232.

¹⁹ A se vedea I. Montanelli, M. Cervi, *op. cit.*, p. 36.

²⁰ B. Vespa, *op. cit.*, p. 233.

²¹ A se vedea I. Montanelli, M. Cervi, *op. cit.*, p. 34.

²² *Ibidem*, p. 35.

²³ B. Vespa, *op. cit.*, p. 235.

exasperate de politică și iritate de cele trei arestări în medie pe zi ale oamenilor politici, era loc de o politică de centru, cu condiția de a fi într-adevăr inovativă.

Aceleași sondaje au arătat că liderii cei mai îndrăgiți de populația italiană sunt Mario Segni și Umberto Bossi. Berlusconi a decis, printre altele, că Segni e persoana cea mai indicată pentru a conduce schimbarea și că aceasta trebuie să implice și Liga de Nord.

Cu toate tentativele de a-l convinge să renunțe, care veneau din partea celor doi colaboratori ai săi foarte apropiați, Fedele Confalonieri și Gianni Letta, care se temeau de urmări nefericite ale aventurii politice a președintelui Fininvest, „Il Cavaliere” era tot mai implicat în noul său proiect cărui i se dedica cu o energie tipică temperamentului său, până la punctul de a decide să conducă noua mișcare personal: „Preocuparea pentru binele grupului meu... încet-încet era substituită de o preocupare mai generală. Așa am început să dedic politicii mai întâi 10, apoi 40 și 50% din timpul meu”²⁴, amintește Berlusconi.

Marcello Dell'Utri, care avea puțin peste 50 de ani, președintele Publitalia, societate care se ocupa de publicitatea de la Fininvest, a primit conducerea structurii organizatorice la nivel național a partidului Forza Italia.

Pe 17 octombrie 1993, cotidianul „La Repubblica” a anunțat „coborârea în teren” a lui Silvio Berlusconi. „Il Cavaliere” a negat imediat acest fapt în săptămânalul „Epoca”, cu toate că, în același timp, a arătat pentru prima oară simbolul clubului Forza Italia, prezentat, printre altele, ca o mișcare apropiată de un pol moderat, încă în construcție²⁵. Anunțul nașterii partidului Forza Italia a fost făcut, într-o manieră originală, de însuși Berlusconi, printr-un mesaj transmis în direct în luna ianuarie a următorului an.

Ascensiunea lui „Il Cavaliere” (Cavalerul) în construcțiile edilitare și în televiziune

Exponent al micii burghezii, absolvind „Magna cum laude” Facultatea de Drept din cadrul Universității de Stat din Milano, proaspătul licențiat a primit o bursă de studii de două milioane de lire din partea agenției de publicitate Manzoni din Milano. În plus, Carlo Rosini, proprietarul băncii unde lucra Luigi Berlusconi, i-a oferit un loc de muncă la instituția de credit, dar Silvio a refuzat elegant.

Tânărul Berlusconi i-a cerut, însă, lui Carlo Rosini, un împrumut pentru cumpărarea unui teren pe strada Alciati, o zonă în partea de vest din Milano, care era destinată pentru noi construcții, în scopul satisfacerii necesităților de locuire ale emigranților meridionali împinși spre acest oraș de boom-ul industrial. Berlusconi a obținut împrumutul și și-a deschis propria afacere numită „Cantieri riuniti milanesi”, împreună cu Pietro Canali, întreprinzător edilitar și

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ *Ibidem*, p. 239.

client al aceleiași bănci Rosini; la acea vreme, a cumpărat terenul din strada Alciati cu 190 de milioane de lire²⁶.

Datorită capacității sale extraordinare de perseverență în afaceri, Berlusconi a reușit să convingă investitori cu putere financiară să cumpere case la care încă nu începuse construcția. Societatea sa, „Cantieri riuniti milanesi”, nu avea bani suficienți pentru a realiza construcția și, în acest fel, Berlusconi trebuia să vândă locuințele încă din faza de proiect și cu banii încasați să construiască prin intermediul societăților specializate. Privat de mijloacele necesare, Berlusconi a jucat rolul de intermediar, reușind în acest mod să aducă profituri societății sale.

În anul 1962, Berlusconi a fondat societatea *Edilnord s.a.s de Silvio Berlusconi și C.*, capitalul fiind elvețian. Societatea s-a născut cu obiectivul de a realiza o zonă rezidențială pentru cei 4.000 de locuitori de la Brugherio, centrul zonei nordice din Milano. Garanți erau banca Rosini și Pietro Canali, iar conducerea lucrărilor de edificare a centrului le-a revenit celor doi constructori, frații Batta. Odată cu terminarea și finalizarea lucrărilor, imobilele au fost vândute în bloc Fondului providențial al diriginților comerciali și Edilnord s.a.s de Silvio Berlusconi și C. a avut un profit util, chiar dacă mic.

Ulterior, *Edilnord s.a.s de Silvio Berlusconi și C.* s-a desființat și, în locul ei, a luat ființă *Edilnord Centri Residenziali s.a.s. di Lidia Bersoni*, verișoara lui Berlusconi. Încă o dată, capitalul era elvețian, iar scopul era realizarea unui complex rezidențial important. Complexul trebuia construit la Segrate, comună la nord de Milano, iar intențiile lui Berlusconi erau ca, din punct de vedere arhitectonic, construcțiile să fie inovative și să ofere condiții foarte bune. Această zonă se va numi mai târziu Milano 2.

La 26 septembrie 1968, Berlusconi a cumpărat terenul necesar pentru proiectul său – 712 mii de metri pătrați – de la contele Leonardo Bonzi, în schimbul a trei miliarde de lire. Pe 12 mai 1969, prefectura Segrate i-a aprobat prima licență de construcție, iar după mai multe dificultăți birocratice, la 29 martie 1972, au început lucrările de construcție, care au durat șapte ani. Astfel, a luat ființă Milano 2, un mic oraș autosuficient compus din 2.500 de apartamente în care locuiau circa 10.000 de persoane, majoritatea tineri profesioniști și manageri. Noua zonă avea multă vegetație, piste pentru cicliști și pentru pietoni, școli, grădinițe, amenajări sportive, supermarketuri și spații verzi. Era o zonă diferită față de celelalte cartiere din Milano construite în acea perioadă, denumite „zone dormitor”. Referitor la Milano 2, Sandro Bondi afirma: „Pentru a-l înțelege pe Silvio Berlusconi este necesar a începe chiar de aici. De la o utopie privită cu dispreț de alți constructori și cu sprijinul lumii politice, devine în realitate un oraș ideal pentru individ. În același an se construiesc blocuri enorme în periferiile urbane și orașe satelit în marile metropole. Nu există

²⁶ M. Gambino, *Il cavaliere B. Chi è e che cosa vuole l'uomo che sogna di cambiare l'Italia*, Lecce, Manni, 2001, p. 19.

vegetație și nici facilități. Este o austeră aplicare a unui model depășit care concepe locuințele ca pe un dormitor²⁷. Bondi subliniază că modelul unui mic oraș autosuficient, realizat cu succes la Milano 2, reprezintă ținta tentativelor de replică succesive, de exemplu pentru complexul Corviale, în periferia de sud a Romei²⁸. „Kilometrul” sau „serpentone”, așa cum romanii numesc în mod cordial edificiul enorm, proiectat în 1970 de către un grup de arhitecți conduși de Mario Fiorentino, nu a avut același noroc ca Milano 2, constituind un exemplu de degradare și fiind acuzat de romani că deranjează sejurul estival și este cauza regretelor lui Fiorentino (s-a născut astfel o legendă metropolitană care vorbea despre sinuciderea sa).

Cu vânzările de la Milano 2, Berlusconi s-a afirmat ca om de afaceri. În anul 1974, a cumpărat de la Annamaria Casati Stampa²⁹, fiica marchizului Camillo Casati Stampa, vila San Martino, în Arcore-Brianza. Pentru a îngriji proprietatea și biblioteca compusă din 10.000 de cărți a fost angajat Marcello Dell'Utri, un avocat din Palermo căruia Berlusconi i-a încredințat rolul de secretar și antrenor al primei sale echipe de fotbal – Torresscalla club – echipă de a treia categorie din Milano³⁰.

În plus, față de spațiile verzi, pistele de ciclism, structurile sportive, serviciile și celelalte facilități, Milano 2 le-a oferit locuitorilor săi un serviciu de care puține zone rezidențiale din Europa puteau beneficia: un canal local prin satelit „Tele milano cavo”, pe care Berlusconi l-a cumpărat, în anul 1974, de la politicianul și jurnalistul Giacomo Properzi. Telemilano era folosit pentru a transmite ședințele de condominiu, pentru cine vroia să evite deranjul acestor întâlniri și să le urmărească de acasă și, în general, pentru a ține rezidenții informați cu privire la viața din centru.

Sectorul de televiziune din Italia era monopolist, dreptul de a transmite fiind deținut exclusiv de către Rai. „Fortăreața Rai părea inatacabilă: zidurile sale masive au fost consolidate în 1973, de noul Cod poștal care pusese în brațele omni-cuprinzătoare ale mamei Rai și televiziunea prin satelit³¹. Problema nu era reglementată însă cu precizie. O mică porțiță a fost deschisă de o sentință a Curții Constituționale din 1974 care stabilește, în primul rând, că este legală instalarea antenelor de captare și emiteră a posturilor străine (ca, de exemplu, Monte Carlo, Elveția și Capodistria) și, în al doilea rând, că satelitul folosit la Milano 2 era liber.

²⁷ A se vedea S. Bondi, *Tra destra e sinistra: 1994-2004. La nuova politica di Forza Italia*, Milano, Mondadori, 2004, p. 21.

²⁸ *Ibidem*, p. 22.

²⁹ Tutorele legal al tinerei Annamaria era avocatul Cesare Previti.

³⁰ M. Gambino, *op. cit.*, p. 51.

³¹ A se vedea I. Montanelli, M. Cervi, *op. cit.*, p. 61. A se vedea și Legea nr. 103 din 14 aprilie 1975, *Nuove norme in materia di diffusione radiofonica e televisiva*, disponibilă la http://www.governo.it/DIE/normativa/L_1975-04-14_103.pdf (accesat la 5.07.2015).

Și mai importantă a fost sentința nr. 202 din 1976, cu privire la conflicte referitoare la mici canale emițătoare (Teleblea, Telereggio, Radiolibera, Radio Novara, Emanuel), situate în diferite regiuni ale Italiei, prin care Curtea recunoștea dreptul canalelor TV și radio private de a transmite în circuitul local. Sentința era lipsită de claritate și pentru mult timp a rămas controversată, semnificația exactă a termenului „local”, care pentru unii coincidea cu o zonă cu extindere de puțini kilometri, iar pentru alții, cu o extindere regională. Cu toate acestea, era vorba despre o hotărâre revoluționară: sentința a ajutat la înflorirea canalelor emițătoare private și mai ales a celor radio care erau deja, în 1978, aproape 500 și constituiau un adevărat fenomen cultural.

În domeniul televiziunii, inițiativa a fost mai puțin energetică. Berlusconi a văzut repede oportunitatea sectorului. În anul 1980, Telemilano a devenit Canale 5 (societate înregistrată pe 12 noiembrie 1979); Berlusconi l-a denumit în acest fel explicând că speră să devină repede al cincilea canal italian, după cele trei canale Rai și Montecarlo. În același timp, omul de afaceri milanez a reușit să ia de la Rai un personaj foarte cunoscut pe primul plan în televiziune, Mike Bongiorno, oferindu-i prezentatorului de origine americană un contract dublu față de cel pe care acesta îl avea la Rai. A fost primul pas către apariția unei concurențe între cele două canale de televiziune pentru a obține cei mai buni interpreți ai micului ecran, o cursă care i-a determinat pe mulți protagoniști să-și asume trăsături de star, mai mult decât se întâmplase în timpul regimului de monopol de la Rai³².

Doi ani mai târziu, în 1982, Rusconi cedează Italia 1, televiziunea privată care era atunci mai puternică decât cea a lui Berlusconi. În 1984, Berlusconi a cumpărat, la prețul de 153 de miliarde de lire, Rete 4, deja primul canal independent al editorului Rizzoli, cu care sosește și Maurizio Constanzo, primul jurnalist care conduce un documentar televizat privat – „Contatto”.

În același timp, Berlusconi a cumpărat și săptămânalul „Tu sorrisi e canzoni”, publicație populară specializată în cronici și știri ale programelor și, în general, în informații despre personajele micului ecran. În acest mod, „Il Cavaliere” și-a asigurat o societate editorială într-un domeniu apropiat televiziunii, care i-a permis crearea unei sinergii multimedia, demonstrând astfel o abilitate pentru afaceri necunoscută pentru acea epocă. „Tu sorrisi e canzoni” mărește prezența în domeniul editorial a lui Berlusconi care, încă de la sfârșitul anilor 1970, deținea aproape o parte din pachetul acționar al cotidianului „Il Giornale”, cotidian milanez fondat de Indro Montanelli (pe care Berlusconi a trebuit să-l cedeze fratelui său, Paolo, ca urmare a dispozițiilor anti-trust conținute în legea *Mammi* din 1990).

³² Parabola cunoscută a unui profesor chemat să prezinte un program televizat în timpul epocii de monopol Rai și povestită în romanul lui F. Simongini, *Il cialtrone*, Torino, Edizioni dell'albero, 1965.

Noutatea și oferta pe care Publitalia, societate de publicitate aparținând Fininvest (societate fondată în 1978, care gestiona cele trei canale – Canale 5, Italia 1 și Rete 4), le oferea societăților care făceau anunțuri publicitare este aceea că propunea celor care vroiau să-și facă reclamă la propriile bunuri și servicii pe canalele sale de televiziune, spații personalizate și strategii de marketing inovative, care prevedeau, printre altele, legături ideale între spațiul publicitar și cel al transmisiunii pe care o susține³³. În fine, Publitalia prezenta clienților săi oportunități diferite de cele de la Rai, care, până în 1976, asocia mesajele publicitare unei transmisiuni isterice, dar depășite, ca și Carosello. Berlusconi a oferit, în plus, spațiu multor societăți italiene care vroiau să-și facă publicitate pentru propria afacere la televiziune, dar nu puteau, în primul rând pentru că Rai oferea un spațiu publicitar limitat prin dispozițiile legii încă din 1975 și, în al doilea rând, pentru că în timpul anilor 1980 condițiile economice favorabile au relansat consumurile și producția și, ca urmare, și posibilele inserții publicitare.

Enorma piață publicitară a fost, așadar, folosită de Berlusconi care, în acest scop, a mărit și timpul televizat, extinzând programele în timpul zilei (când Rai transmitea foarte puțin); în plus, a punctat decisiv în partea a doua a seriei. Noua televiziune a devenit, în acest fel, un fenomen de masă, în măsură să modifice obișnuințele cotidiene ale italienilor.

Pentru întregirea programelor, Berlusconi s-a folosit de o mare varietate de filme, ignorate de Rai, pe care a reușit să le preia la un preț mai mult decât convenabil, dotându-se cu o arhivă bogată într-o manieră economică. În plus, „Il Cavaliere” a oferit propriului public seriale care au devenit repede repere fixe pentru milioane de telespectatori (de exemplu, *Dallas*) și a adus în prim plan personaje ca Mike Bongiorno, Gigi Sabani, Claudio Cecchetto, Raimundo Vianello și Sandra Mondaini, pe care le-a preluat de la concurență, oferindu-le sume duble față de contractele de la Rai. Și nu numai atât: demonstrând încă o dată o capacitate, o sensibilitate și o cunoaștere a publicului surprinzătoare pentru un om care intrase în lumea televiziunii de puțini ani, Berlusconi le-a oferit telespectatorilor săi evenimente create special pentru televiziune: „Il Mundialito” – turneu de fotbal între patru echipe – Italia, Brazilia, Germania și Argentina, care a avut loc în 1980, în Uruguay. Berlusconi a plătit un milion de dolari, dar au fost bani cheltuiți cu folos: evenimentul a constituit o formidabilă publicitate pentru Canale 5, care a fost preferat de marea majoritate a italienilor³⁴.

Cele trei canale ale lui Berlusconi, devenite o fortăreață de televiziune, au trebuit să surmonteze obstacolele legale. În anul 1982, în încercarea de a-și apăra propriile privilegii monopoliste, Rai a denunțat Canale 5 „pentru

³³ A se vedea G. Ceserani, *Storia della pubblicità in Italia*, Roma-Bari, Laterza, 1988 și G. Fiori, *Il venditore: storia di Silvio Berlusconi e della Fininvest*, Milano, Garzanti, 2004.

³⁴ A se vedea A. Grasso, *Storia della televisione italiana*, Milano, Garzanti, 1992.

coincidența transmisiunilor făcute nu prin satelit, ci prin intermediul videocasetelor pe diverse canale³⁵ situate pe teritoriul național. Canale 5 trimitea unor canale locale asociate casete care conțineau programe de transmisiune în televiziune, iar acestea le transmiteau, împreună și în același timp.

La 16 octombrie 1984, ca urmare a unui denunț din partea președintelui unei asociații de televiziune independentă, prefectii de la Torino, Roma și Pescara au interferat canalele lui Berlusconi, invocând violarea articolului 215 din Codul poștal, care limita transmisiunile televiziunilor private. Patru zile mai târziu, la 20 octombrie, un decret al președintelui de consiliu, Craxi, a anulat procedurile începute de cei trei prefecti și le-a permis celor trei canale Fininvest reluarea transmisiunilor.

Conflictul s-a încheiat abia în 1990 când, în timpul guvernului Andreotti VI, a intrat în vigoare așa-zisa lege *Mammi*³⁶ (de la numele ministrului Poștei și Telecomunicațiilor, republicanul Oscar Mammi). În primul articol, se sublinia caracterul important de interes general prezentat de programele de televiziune, iar în art. 2 – importanța pluralismului, reieșind astfel exigența pluralismului extern și aprobând introducerea, în domeniul televiziunii, a persoanelor publice și private. Legea *Mammi* a pus capăt monopolului Rai. În plus, ea obliga fiecare canal de televiziune să aibă propriul director și un telegenial condus de un director responsabil. Astfel se nasc conducerile jurnalistice de la Fininvest. Primul telegenial a fost *Studio aperto*, pe Italia 1, care a luat ființă la 16 ianuarie 1991, cu ocazia declanșării Războiului din Golf: a fost primul jurnal care a comunicat telespectatorilor începutul conflictului.

Departea de a se limita la domeniul televiziunii, Berlusconi și-a extins inițiativa de afaceri și în alte domenii. În 1986, a cumpărat echipa Milan care, în timpul președinției sale, a înregistrat numeroase succese. În anul 1988, a cumpărat de la Montedison lanțul de supermarketuri Standa (fondat în 1931 ca societate anonimă Magazine Standard și devenită, în 1938, Societatea pentru toate Articolele Naționale de Îmbrăcăminte, nume impus de fobia fascistă pentru numele străine). În 1991, și-a încheiat lunga încercare de a cumpăra editura milaneză Mondadori, desemnând-o ca președinte, în anul 2003, pe fiica sa, Marina, care devine mai târziu, în 2005, și președinta Fininvest.

În anul 1994, Berlusconi își face simțită prezența în domeniul cultural: Mondadori a cumpărat editura torineză Einaudi. De asemenea, a adăugat, printre altele, proprietății sale editura milaneză Sperling&Kupfer și pe cea florentină „Le Monnier”.

³⁵ A se vedea M. Gambino, *op. cit.*, p. 111.

³⁶ Legea nr. 223 din 6 august 1990, *Disciplina del sistema radiotelevisivo pubblico e private*, disponibil la <https://www.corecomlazio.it/content/127-legge-mamm-disciplina-del-sistema-radiotelevisivo-pubblico-e-privato.html> (accesat la 17.05.2015).

În domeniul cinematografiei, Berlusconi a cumpărat societatea de distribuție „Medusa Cinema”.

Intrarea în viața politică

În anul 1994, s-a produs intrarea sa în politică. Acest lucru i-a adus lui Berlusconi o mare cantitate de critici de lungă durată, mai multe decât pentru orice altă activitate a sa. Sergio Romano, jurnalist imparțial, scria în februarie 1994: „Sigur prezintă interes criticile celor care îl acuză de oportunism, demagogie, programe ne semnificative, retorică patriotică. Oportunist, demagog, vag și retoric, Berlusconi este mai mult sau mai puțin decât toți aceia care vor cere voturile noastre peste câteva luni”³⁷. În același timp, Romano susținea că nu trebuie să se amestece în panorama politică a Italiei la răsăritul celei de-a doua Republici oameni care „nu au păcate și trecuturi care ar vrea să fie acoperite de vălul uitării” și considera că cei care se retrăgeau de lângă Berlusconi, în loc să folosească arma tăcerii, exorcismului sau dispersării (numindu-l cu apelative neplăcute – „candidatul de plastic”, „ragazzo Coccodrillo” sau „cavalerul din Arcore”), ar trebui să-l combată pe terenul său.

Romano își aprofundează raționamentul evidențiind caracteristicile pe care Berlusconi-omul de afaceri le imprimă lui Berlusconi-omul politic: „Berlusconi aparține unei respectabile familii politice care e puternic prezentă azi în toate democrațiile occidentale. E un conservator popular, ostil statului intervenționist, deranjat de toate obstacolele care frânează dezvoltarea societății. Genele sale culturale sunt acelea ale unui întreprinzător patern, afectuos, dar despot într-o manieră elegantă – autoritar, care preferă să vorbească, în aceste circumstanțe, limbajul liberalismului antistatal”³⁸. Afacerile și politica, în loc să fie în conflict, sfârșesc prin a reprezenta două experiențe umane care se îmbogățesc una pe cealaltă.

Berlusconi și judecătorii

Din cauza numeroaselor sale activități și interese, multe au fost și cercetările justiției asupra lui Berlusconi. În unele dintre anchetele judiciare desfășurate la adresa sa, a fost emisă pe fond și în apel o sentință de vinovăție. Aceste procese nu s-au terminat însă niciodată cu o condamnare, mai mult sau mai puțin pentru că au fost recunoscute circumstanțele atenuante care au dus la prescrierea delictelor, cu toate că cei care erau împotriva lui susțineau că Berlusconi a reușit să nu aibă condamnări datorită adoptării unor legi „ad personam”, adică acte normative intrate în vigoare special pentru a servi interesele sale.

³⁷ A se vedea S. Romano, *Tra due repubbliche: l'anno di Berlusconi e le prospettive dell'Italia*, Milano, Mondadori, 1995, p. 58.

³⁸ *Ibidem*, p. 59.

În anul 1983, Garda Financiară, în cursul unei anchete privind traficul de droguri, a pus sub supraveghere telefoanele mobile ale lui Berlusconi. Nu s-a descoperit însă nimic, iar ancheta a încetat în anul 1991³⁹.

La jumătatea anilor 1980, a avut loc o acțiune care l-a implicat pe Berlusconi, legată de vânzarea SME (Societa Meridionale di Eletticità), societatea principală de la IRI pentru activitățile agro-alimentare, către CIR (Compagnie Industriali Riunite), care îi aparținea lui Carlo Benedetti. În 1985, IRI, al cărei președinte era Romano Prodi, și Buitoni, societate a grupului CIR, au ajuns la un acord privind vânzarea SME. Buitoni era susținută, în încercarea sa de achiziție, de Ferrero și Fininvest. În aceste tratative erau interesate și alte grupuri: Liga Cooperativelor Unicoop și Cofima (un grup de oameni de afaceri meridionali). În fața acestor cumpărători, IRI a neglijat acordul cu Buitoni, denunțându-l necondiționat. Din acest motiv, Buitoni a chemat societatea IRI în judecată în fața tribunalului de la Roma, dar recursul său nu a fost aprobat în niciunul dintre cele trei grade de jurisdicție.

Procesul SME a început în anul 2000 la tribunalul din Milano, care suspecta că instanța din Roma a fost influențată de Berlusconi, Cesare Previti și Attilio Pacifico (la cea dată juriști la Fininvest), prin intermediul dării de mită judecătorului pentru anchete preliminare, Renato Squilante, și președintelui tribunalului, Filippo Verde. Procedurile au durat timp îndelungat.

La 22 noiembrie 2003, tribunalul din Milano i-a condamnat pe Pacifico, Squilante și Previti la patru, opt și, respectiv, cinci ani de închisoare.

La 10 decembrie 2004, poziția lui Berlusconi, președintele Consiliului în acea perioadă, a fost afectată de un proces în baza așa-zisului „Iodo Schifani” (legea din 20 iunie 2003)⁴⁰, care ridica imunitatea pentru cele cinci funcții supreme – Președintele Republicii, Președintele Consiliului de Miniștri, Președintele Senatului Republicii, Președintele Camerei Deputaților și Președintele Curții Constituționale.

La 2 decembrie 2005, a doua curte de apel a tribunalului din Milano a confirmat condamnările pentru Attilio Pacifico și Cesare Previti și i-a redus condamnarea lui Renato Squilante de la opt la șapte ani de închisoare.

Pe 30 noiembrie 2006, Curtea de Casație a anulat condamnările din 2003, stabilind că procuratura din Milano nu ar fi trebuit niciodată să înceapă anchetele, deoarece nu era competentă⁴¹.

³⁹ http://www.societacivile.it/primopiano/articoli_pp/berlusconi/processi.html (accesat la 15.06.2015).

⁴⁰ Legea nr. 140 din 20 iunie 2003, *Disposizioni per l'attuazione dell'articolo 68 della Costituzione nonché in materia di processi penali nei confronti delle alte cariche dello Stato*, disponibilă la <http://www.camera.it/parlam/leggi/031401.htm> (accesată la 23.06.2015).

⁴¹ *Processo Sme, Berlusconi assolto*, în: „Corriere della sera”, 28 aprilie 2007; *Processo Sme, assolto Berlusconi. „Sentenza arrivata con ritardo di 10 anni”*, în: „La Repubblica”, 27 aprilie 2007.

La 27 aprilie 2007, a doua secție a Curții de Apel din Milano a confirmat și a întărit sentința din 10 decembrie 2004, absolvindu-l pe Berlusconi pe motiv că nu a comis fapta și pentru că fapta nu există.

La 26 octombrie 2007, a șaptea secție penală a Curții de Casație a respins recursul introdus de procuratura generală din Milano împotriva sentinței din 27 aprilie 2007.

La 30 ianuarie 2008, în cadrul ultimei faze a procesului, prima secție penală a Tribunalului din Milano l-a absolvit pe Berlusconi de acuzația de fals în bilanț (în perioada 1986-1989), motivând că faptele nu mai sunt prevăzute de lege ca infracțiune, ca urmare a Decretului lege nr. 61 din aprilie 2002⁴².

Un proces important a privit „Iodo Mondadori”, în cadrul căruia Berlusconi a fost acuzat de corupție judiciară. Prin „Iodo Mondadori” sau „guerra di Segrate”, limbajul jurnalistic se referă la confruntarea financiară care i-a opus, în a doua jumătate a anilor 1980 și prima jumătate a anilor '90, pe Silvio Berlusconi și Carlo de Benedetti. Proprietatea editurii milaneze a format obiectul disputei dintre Fininvest-ul lui Berlusconi și societatea Cir a lui Carlo Benedetti. Secretul pentru a-și putea asigura majoritatea pachetului acționar este reprezentat de cota deținută de familia Formenton, moștenitoare a lui Arnaldo Mondadori, fondatorul editurii. În noiembrie 1989, familia Formenton a decis, după lungi tergiversări, să fie de partea lui Berlusconi și să-i permită, în acest mod, să devină președinte la Mondadori.

Invocând un precontract semnat cu aceiași Formenton, De Benedetti a protestat împotriva noii situații a societății și a ajuns la o procedură arbitrală de soluționare a conflictului. Primul verdict, emis în anul 1990, a fost în favoarea lui De Benedetti: colegiul de arbitri, compus din trei persoane (Carlo Maria Pratis, Natalino Irti și Pietro Rescigno) alese de către De Benedetti, Formenton și Curtea Constituțională, a stabilit că precontractul dintre De Benedetti și Formenton era valabil și că, deci, acțiunile care fuseseră mai întâi ale lui Formenton trebuiau să treacă la De Benedetti, care obținea, astfel, președinția Mondadori.

Berlusconi și Formenton au contestat decizia în fața Curții de Apel din Roma și, în ianuarie 1991, au obținut o sentință favorabilă, care a pus acțiunile familiei Formenton în mâinile societății Fininvest. Berlusconi a recucerit, în acest mod, președinția Mondadori, dar a suportat revolta unor publicații ale grupului („La Repubblica” și „L'Espresso”), care au trecut la societatea Cir a lui De Benedetti; în schimb, Berlusconi a primit 365 de miliarde de lire drept compensație.

⁴² Decretul-lege nr. 61 din 11 aprilie 2002, *Disciplina degli illeciti penali e amministrative riguardanti le società commerciali, a norma dell'articolo 11 della legge 3 ottobre 2001, n. 366*, în: Fabrizio Ramacci (ed.), *Codice penale e leggi complementari*, Giuffrè Editore, 2001, p. 904.

În anul 1995, Stefania Ariosto, logodnica deputatului Forza Italia, Vittorio Dotti, a clarificat corectitudinea sentinței din anul 1991, inclusiv a judecătorilor care o emisese, Vittorio Metta și Giovanni Paolini. Procuratura a anchetat concentrându-se în principal asupra transferurilor de bani în fruntea cărora se afla o societate numită „All Iberian”⁴³. „All Iberian” a devenit un punct cheie al anchetei, fapt pentru care procuratura a încercat să facă lumină în privința societăților fantomă (offshore), cu regimuri fiscale favorabile. Se bănuia o legătură a lui Berlusconi cu aceste societăți și, de asemenea, se suspecta folosirea acestora în scopul vărsării unor sume ilegale lui Bettino Craxi, în schimbul unor favoruri politice, și acumularea unor fonduri ilegale prin cumpărarea unor drepturi de televiziune⁴⁴.

În anul 2003, este pronunțată pe fond o condamnare de 13 ani pentru Metta, la care s-a ajuns prin urmărirea celorlalte personaje implicate în acest caz; 11 ani pentru avocatul Cesare Previti, 11 ani pentru avocatul roman Attilio Pacifico și cinci ani pentru un alt avocat roman, Giovanni Acampora. Berlusconi, în schimb, fusese deja eliberat de sub acuzația de corupție (pentru motivul că „fapta nu există”) atât pe fond, la 19 iunie 2000, de către GUP (Judecătorul Audierilor Preliminare), Rosario Luppo, cât și în apel, la 25 iunie 2001; beneficiind de circumstanțe atenuante, nu a fost rechemat în judecată.

Doi ani după sentința din 2003, în 2005, s-a ajuns la o hotărâre în apel care a achitat toate persoanele condamnate în primă instanță. Încă doi ani mai târziu, în 2007, Curtea de Casație a pronunțat o condamnare de 1 an și 6 luni pentru Previti, Pacifico și Acampora și de 1 an și 9 luni pentru Metta⁴⁵.

În anul 2002, procesul „lodo Mondadori” s-a redeschis la IMI-SIR. IMI este Institutul Mobiliar Italian, o societate de stat, în schimb, SIR – Societatea Italiană Resine, controlată încă din 1981 de către ENI – Societatea Națională a Hidrocarburilor.

Afacerea Imi-Sir a început în anul 1982, când petrolistul Angelo Rovelli, zis „Nino”, a chemat în judecată, în fața Tribunalului din Roma, pe IMI, pentru că nu respectase o convenție din 1979 (încheiată în baza Legii nr. 787 din 1978, pentru formarea asociațiilor bancare cu scopul participării societăților aflate în criză), pentru redresarea societății Rumianca a grupului SIR, Rumianca fiind o importantă societate în domeniul chimic⁴⁶. În anul 1986, Tribunalul din Roma a condamnat IMI la o despăgubire pentru daune în favoarea lui Rovelli.

⁴³<http://www.misteriditalia.it/tangentopoli/processo-imi-sir/03aMotivazioni%28CRONOLOGIADEGLIACVVENIMENTI%29.pdf> (accesat la 27.09.2014).

⁴⁴ *All Iberian, Berlusconi assolto. „Falso în bilancio non è più reato”,* în: „La repubblica”, 26 septembrie 2005; *All Iberian, la storia din processo,* în: „Corriere della sera”, 27 septembrie 2005.

⁴⁵<http://www.misteriditalia.it/tangentopoli/processo-imi-sir/03aMotivazioni%28CRONOLOGIADEGLIACVVENIMENTI%29.pdf> (accesat la 17.09.2014).

⁴⁶ Legea nr. 787 din 5 decembrie 1978, *Disposizioni per agevolare il risanamento finanziario delle imprese,* în: Paolo Cendon (ed.), *Comentario al Codice civile, artt. 2595-2642,* Giuffrè Editore, 2001, p. 616.

După lungi termene de judecată, în ianuarie 1994, IMI a plătit familiei Rovelli suma de 980 miliarde de lire⁴⁷.

Declarațiile Stefaniei Ariosto au clarificat dubiile și în privința sentinței favorabile lui Rovelli, pentru care familia își pătase cinstea, din vina soției lui Attilio, Primarosa Batistella, și a fiului, Felice Rovelli, pentru suma de aproximativ 66 de miliarde de lire dată celor trei avocați romani: Previti, Pacifico și Acampora. Stefania Ariosto susținea că atât judecătorul Arnaldo Valente, cât și judecătorul Vittorio Metta, președinte și coordonator al primei secții civile a Tribunalului din Roma, care emisese sentința din ianuarie 1991, cu care Fininvest reobținuse acțiunile de la Mondadori de la familia Formenton, erau prieteni intimi ai lui Previti, care frecventaseră destul de des casa acestuia. Ariosto a adus la lumină și știri cu privire la bani murdari dați judecătorilor din Roma. Procuratura din Milano a descoperit transferurile unor bani suspecti (un pic mai puțin de trei milioane de dolari) ai societății Fininvest în conturile externe ale avocaților Fininvest, Previti și Pacifico, și în cele ale judecătorului Metta. Procurorii au descoperit că Metta a cumpărat un apartament în Roma (în popularul cartier Tor Marancia) pentru fiica sa, Sabrina, demonstrând astfel deținerea unor lichidități suspecte, având în vedere condiția sa economică anterioară.

Previti a justificat banii transferați în contul său declarând că era vorba despre comisioane care i se cuveneau pentru serviciile profesionale prestate în calitate de consultant legal al Fininvest. Metta a afirmat că a primit o moștenire.

Procesul IMI – SIR a început la data de 20 mai 2000. Previti era inculpatul principal, ceilalți acuzați de corupție în justiție fiind Giovanni Acampora și Attilio Pacifico, Renato Aquilante, Vittorio Metta, Filippo Verde, Primarosa Batistelli și Felice Rovelli. Procesul a avut o traiectorie foarte grea și sinuoasă. Încă de la primele înfățișări au fost invocate excepții de apărare, cerându-se strămutarea procesului la Perugia, cerere care a fost respinsă. Previti i-a acuzat pe magistrați de „gravă ostilitate” și „rea-credință” la adresa sa, dar nici cu această ocazie nu a obținut efectul scontat, respectiv strămutarea judecării pricinii.

La 25 noiembrie 2002, procesul a fost suspendat în așteptarea deciziei Curții de Casație asupra legalității strămutării procesului în baza legii Cirami, cu privire la „suspectul legitim” (Legea nr. 248 din 7 noiembrie 2002 pentru modificarea articolelor 45, 47, 48 și 49 din Codul de procedură penală)⁴⁸. La 28 ianuarie 2003, secțiile reunite ale Curții de Casație au respins din nou cererile de remitere a cauzei (instituție reglementată de art. 45 și urm. ale Codului de

⁴⁷<http://www.misteriditalia.it/tangentopoli/processo-imi-sir/LevicendeImi-SireLodoMondadori.pdf> (accesat la 17.11.2014).

⁴⁸ Legea nr. 248 din 7 noiembrie 2002, *Modifica degli articoli 45, 47, 48 e 49 di Codice di procedura penale*, disponibilă la <http://www.parlamento.it/parlam/leggi/022481.htm> (accesat la 02.03.2005).

procedură penală în vigoare)⁴⁹, introduse de Previti și de președintele Consiliului de Miniștri, Silvio Berlusconi⁵⁰. Procesul a rămas la Milano. Rezentantului Ministerului Public era Ilda Boccassini.

În 2003, 2005 și 2007, au fost emise sentințele despre care s-a vorbit mai sus: Previti și Pacifico au fost condamnați, în primă instanță, la 11 ani fiecare, apoi Previti la cinci ani; amândoi au fost achitați în apel. Previti, Pacifico și Acamapora au primit un an și șase luni, Metta – un an și nouă luni în urma casării hotărârilor⁵¹.

În anul 1990, Berlusconi a fost condamnat de către Curtea de Apel din Veneția pentru mărturie falsă din cauza înscrierii sale în P2, dar infracțiunea a fost amnistiată în 1989⁵².

În anul 1998, Procuratura din Palermo a arhivat, la sfârșitul anchetei preliminare, cercetările pentru implicare externă în asociere mafiotă și spălare de bani în care erau implicați Berlusconi și Dell'Utri; cel din urmă a fost condamnat, în anul 2004, la nouă ani pentru implicare externă într-o asociere mafiotă. Cercetarea judiciară a reprezentat o tentativă de a clarifica proveniența mijloacelor financiare folosite de Berlusconi pentru a iniția imperiul său de afaceri⁵³.

Încă din august 1998, Procuraturile din Florența și Caltanissetta au început investigațiile asupra unor persoane implicate în diverse atentate care au tulburat Italia în prima jumătate a anilor 1990, printre care atentatele asupra judecătorilor Giovanni Falcone și Paolo Borsellino, din 1992, atentatul cu bombă din 14 mai 1993, din strada Fauro, Parioli – Roma, asupra lui Maurizio Constanzo, atentatul de pe strada Georgofili, la birourile din Florența, pe 27 mai 1993, atentatul de la expoziția de artă contemporană de pe strada Palestro, din Milano, la 27 iulie 1993. Printre persoanele cercetate în cursul anchetei Procuraturii din Florența s-au numărat și Silvio Berlusconi și Marcello Dell'Utri (supranumiți „Autore 1” și „Autore 2”). La sfârșitul anchetelor preliminare,

⁴⁹ „În orice stadiu sau grad al procesului, atunci când grave situații locale, susceptibile de a tulbura mersul procesului și care nu pot fi altfel înlăturate, prejudiciază dreptul la libera determinare ale persoanelor care participă la proces, siguranța sau ordinea publică, Curtea de Casație, la cererea motivată a procurorului general de pe lângă Curtea de apel sau din ministerul public de pe lângă judecătoria, trimite cauza unui alt judecător, desemnat în baza articolului 11”. A se vedea *Codice di procedura penale*, art. 45, disponibil la http://www.polpenuni.it/attachments/048_codice_di_procedura_penale.pdf (accesat la 09.07.2015).

⁵⁰ *Cassazione: Imi-Sir, le tappe din processo*, în: „Ansa”, 26 martie 2003.

⁵¹ <http://www.misteriditalia.it/tangentopoli/processo-imi-sir/03aMotivazioni%28CRONOLOGIADEGLIAVVENIMENTI%29.pdf> (accesat la 17.09.2014).

⁵² http://www.societacivile.it/primopiano/articoli_pp/berlusconi/processi.html (accesat la 15.06.2015).

⁵³ *Dell'Utri condannato a 9 anni per „associazione mafiosa”*, în: „La Repubblica”, 11 decembrie 2004.

Ministerul Public florentin a cerut încetarea procedurii, acceptată de către judecătorul anchetei preliminare; la fel s-a comportat, în 2002, și PM⁵⁴.

În octombrie 2001, pentru acuzația că ar fi dat bani ilegali Gărzii financiare cu scopul de a obține controale fiscale „mulțumitoare” pentru patru societăți editoriale (Mediolanum, Mondadori, Videotime, Telepiù), între 1989 și 1994, Curtea de Casație l-a achitat în apel pe Berlusconi pentru motivul că „nu a comis fapta”. Pentru banii în cauză, Berlusconi primise o notificare de a apărea în fața organizației „Mani Pulite”, în noiembrie 1994, chiar în cursul desfășurării summit-ului ONU privind criminalitatea de la Napoli, la care liderul Forza Italia, de șase luni premier, participa împreună cu premierii altor țări⁵⁵.

Infrațiunea de fals în bilanțul contabil, în legătură cu transferul fotbalistului Gianluigi Sentini de la Torino la Milano, se prescriesese; transferul se întâmplase în 1992, Berlusconi vărsând zece miliarde de lire la negru, pe lângă cele 18 miliarde declarate în contractul oficial predat la Liga de fotbal, președintelui clubului torinez, Gianmauro Borsano⁵⁶. Aceeași soartă o va avea și infrațiunea de fals în bilanț privitoare la cumpărarea societății cinematografice Medusa⁵⁷. Berlusconi a fost achitat prin prescriere, în fond și în apel, pentru nereguli fiscale în ceea ce privea cumpărarea vilei sale din Marcherio⁵⁸.

Pentru lipsă de probe, în schimb, fondatorul Fininvest a fost achitat de Procuratura din Milano de acuzația de inducere în eroare a Rai, folosindu-se de propria poziție de președinte al Consiliului de Miniștri (în perioada celui de-al doilea guvern, care a început în anul 2001), pentru a stabili cu Fininvest limitele publicitare, exercitând astfel o concurență neloială în domeniu⁵⁹.

Câteva dintre procesele cele mai importante sunt analizate de vicepreședintele grupului parlamentar al partidului Forza Italia în Camera Deputaților, Fabrizio Cicchitto, într-o carte intitulată simbolic „*L'uso politico della Giustizia*” (Utilitatea politică a justiției)⁶⁰. Cicchitto susține că sistemul de Tangentopoli (mită), în timpul primei Republici implica toate partidele principale, inclusiv PC; acest fenomen nu a fost eradicat de o reformare unilaterală a justiției: o parte a magistraturii, implicată în anumite sectoare financiare și editoriale, a distrus partidele democratice din guvern, cu excepția

⁵⁴ A. Bolzoni, *Stragi din '93 senza mandanti occulti e i pm di Firenze archop. cit. ano il caso*, în: „La Repubblica”, 26 februarie 2008.

⁵⁵ L. Ferrarella, *Tangenti alla Finanza, Berlusconi assolto*, în: „Corriere della sera”, 20 octombrie 2001.

⁵⁶ http://www.societacivile.it/primopiano/articoli_pp/berlusconi/processi.html (accesat la 15.06.2015).

⁵⁷ http://www.societacivile.it/primopiano/articoli_pp/berlusconi/processi.html (accesat la 15.06.2015).

⁵⁸ http://www.societacivile.it/primopiano/articoli_pp/berlusconi/processi.html (accesat la 15.06.2015).

⁵⁹ http://www.societacivile.it/primopiano/articoli_pp/berlusconi/processi.html (accesat la 15.06.2015).

⁶⁰ F. Cicchitto, *L'uso politico della giustizia*, Mondadori, 2006.

PCI-PDS, care s-a pregătit să demonizeze liderii partidelor concurente, în primul rând pe Craxi. Când Berlusconi a intrat în politică la conducerea partidului Forza Italia, ocupând arealul moderat și reformator crucial pentru destinul politic al unei țări ca Italia, a avut aceeași soartă ca și predecesorii săi.

ITALY AT THE SUNSET OF THE FIRST REPUBLIC: THE FIGHT AGAINST CORRUPTION AND THE ASCENSION OF SILVIO BERLUSCONI

(Abstract)

During this period when anti-corruption investigations become an everyday phenomenon in all spheres of political and professional life in Romania, this article deals with a period in the history of contemporary Italy, characterized by the same phenomenon. The authors analyse the evolution of the Italian political parties after 1989 – the fall of the Berlin wall, the decline of the Italian Socialist Party and of the Christian Democratic Party, the magnitude of corruption, the ascension of Silvio Berlusconi in both the business world and on the political scene, as well as some of the most important trials in which he played a key role.

Keywords: party, politics, corruption, trial, judge.